

Međunarodni aspekti jugoslovenske krize

Dr *PREDRAG SIMIĆ*

Tokom dve godine, koliko je prošlo od „rušenja“ Berlinskog zida i pada državno-socijalističkih režima, u brojnim zemljama istočne Evrope došlo je do dramatične promene ukupne geopolitičke konfiguracije koja je postojala u celokupnom razdoblju posle drugog svetskog rata. Opadanje uloge supersila i blokova na kontinentu smanjilo je mogućnost za izbijanje nuklearnog konflikta na relaciji Istok – Zapad, ali je istovremeno „probudilo“ godinama potisnute etničke, teritorijalne i druge sporove unutar i između evropskih država, naročito na istoku i jugoistoku Evrope. Tipičan primer za to je jugoslovenska kriza, prva ozbiljna evropska kriza u periodu posle kraja hladnog rata, čiji uticaj i mogući putevi rešavanja prevazilaze njene granice. U celini, moglo bi se reći da je jugoslovenska kriza postala „probni poligon“ za ukupne međunarodne odnose na evropskom kontinentu u razdoblju posle kraja hladnog rata. Povlačenje supersila u pozadinu, gašenje i promena uloge blokova stvorili su prostor za delovanje novih evropskih institucija, prvenstveno KEBS-a i EZ, koji su uložili velike napore kako bi jugoslovensku krizu stavili pod kontrolu i tako sprečili njeno širenje na čitavo područje bivše Istočne Evrope i „korodiranje“ novog evropskog poretka već na početku. Neuspeli pokušaji da se tokom leta 1991. spreči eskalacija krize u Jugoslaviji stvaraju, međutim, mnoge ozbiljne dileme u pogledu sposobnosti Evrope da bez supersila utiče na burne promene na kontinentu posle okončanja hladnog rata.

Tokom dve godine, koliko je prošlo od „rušenja“ Berlinskog zida i pada državno-socijalističkih režima u brojnim zemljama istočne Evrope, na evropskom kontinentu je došlo do dramatične promene ukupne geopolitičke konfiguracije koja je postojala u celokupnom razdoblju posle drugog svetskog rata. Dok je u prethodnom periodu, koji je obeležavala opšta konfrontacija dve supersile i njihovih vojno-političkih grupacija, ravnoteža nuklearnih i konvencionalnih snaga garantovala „mir u senci oružja“ i relativno stabilan i predvidljiv sistem međunarodnih odnosa, raspad vojnih, političkih i ekonomskih struktura istočnog bloka je otvorio razdoblje puno neizvesnosti u Evropi.

Smanjenjem uloge supersila i blokova na kontinentu smanjena je i mogućnost za izbijanje nuklearnog konflikta na relaciji Istok – Zapad, ali su se, istovremeno, „probudili“ i godinama potiskivani etnički, teritorijalni i drugi sporovi unutar i između evropskih država, naročito na istoku i jugoistoku Evrope. U situaciji kada je značajno umanjena opasnost od eskaliranja lokalnih konflikata u globalni sukob burni procesi promena u bivšim evropskim socijalističkim državama i pojava novih regionalnih sila otvaraju brojna potencijalna krizna žarišta u Evropi. Tome pogoduje i činjenica da preostale blokovske strukture (NATO, na primer) nisu u mogućnosti da pruže odgovarajuće odgovore na nove pretnje miru, dok su nove međunarodne organizacije („KEBS-II“, na primer) tek u povoju i nemaju vojne i političke instrumente za rešavanje aktuelnih i potencijalnih kriza. Time je nastao paradoks da je Evropa sada ugrožena manje nego ikada mogućnošću blokovske nuklearne konfrontacije, ali da je njena bezbednost izložena većim rizicima nego u poslednjih pola stoleća.

Složenost nove vojno-političke konfiguracije najbolje ilustruju dve najozbiljnije međunarodne krize koje su izbile u periodu posle kraja hladnog rata – rat u Persijskom zalivu i kriza u Jugoslaviji.

U prvom slučaju, iračka okupacija Kuvajta bila je tipičan primer agresije, tako da u Organizaciji ujedinjenih nacija nije bilo teško da donesu odluku o vojnoj intervenciji međunarodne zajednice, koja je okončana vojnim porazom Iraka i ponovnim uspostavljanjem suvereniteta Kuvajta. Relativno brzom okončanju rata u Persijskom zalivu pogodovali su novi odnosi između SAD i SSSR-a, koji su, po prvi put u istoriji svetske organizacije, omogućili konsensus članova Saveta bezbednosti u primeni člana 39 Povelje UN (u korejskom ratu su drugačije angažovane međunarodne snage pod okriljem UN), kao i angažovanje velikih vojnih efektiva stacioniranih u Evropi bez opasnosti da to izazove vojni debalans, koji bi ranije, u uslovima hladnog rata, bio pretnja bezbednosti.

Slučaj Jugoslavije, međutim, mnogo je složeniji. Naime, nije se radilo o agresiji jedne suverene zemlje na drugu, a odredba o „pretnji miru“ (sadržana u članu 39 Povelje) omogućavala je potpuno oprečna tumačenja, što se vidi i po

nedoumicama pojedinih međunarodnih činilaca, zbog čega su Ujedinjene nacije do sada ostale van kruga međunarodnih organizacija koje se bave jugoslovenskom krizom.¹ Takođe, svetska organizacija se godinama nije bavila evropskom problematikom iz razloga vezanih za stari, hladnoratovski poredak. Konačno, značajno je i to da bi se u UN veoma teško postigao konsensus, jer je jugoslovenska kriza po svojim uzrocima veoma slična krizama koje bi se mogle javiti u drugim zemljama, uključujući i neke članove Saveta bezbednosti, tako da bi eventualno uključivanje UN u tu krizu bilo presedan sa značajnim konsekvencama po njenu buduću ulogu. U uslovima kada je značajno smanjena uloga obe supersile u Evropi, jugoslovenska kriza je postala „tipično evropski problem“ na kojem se prelamaju mnoga politička i pravna pitanja i interesi od čijeg će rešavanja zavisiti budućnost ukupnih odnosa na kontinentu.

KRAJ SUPERSILA

Verovatno najznačajnije obeležje savremenog sveta, naročito u Evropi, jeste opadanje uloge supersila i blokova i pojava novih regionalnih i subregionalnih ekonomskih, političkih i vojnih sila i organizacija koje sve više utiču na oblikovanje međunarodnih odnosa.

Do najvećih promena došlo je, svakako, u spoljnoj politici i ukupnom međunarodnom položaju *Sovjetskog Saveza*, tokom druge polovine osamdesetih godina, pod uticajem politike Mihaila Gorbačova. U čitavom razdoblju hladnog rata SSSR bio je u vojnom, političkom i ekonomskom pogledu okosnica ne samo Varšavskog ugovora i Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć već i brojnih drugih zemalja, što je za sovjetsku privredu, opterećenu dubokim strukturnim slabostima administrativno-planske privrede, postalo nepodnošljiv teret. Situacija se naročito pogoršala posle sovjetske intervencije u Avganistanu, krajem sedamdesetih godina, koja je počivala na

¹ Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Perez de Cuellar, insistirao je na tome da je jugoslovenska kriza unutrašnji problem i da je Jugosloveni sami moraju razrešiti. On je naročito odbacio ideju o slanju posmatrača UN u slučaju takvog slovenačkog zahteva s obrazloženjem „da Slovenija nije član UN“ (prema „Der Spiegelu“ 1. jul 1991). Takvom mišljenju pridružio se i američki ambasador u UN, Thomas Pickering, koji je izjavio da za „UN nema uloge u Jugoslaviji“ sem ukoliko naponi EZ i KEBS ne dožive neuspeh („Washington Post“, 4. jul 1991. p. 19).

uvodenju nove generacije naoružanja, zasnovane na „visokim tehnologijama“, u čemu je prednost bila, po svemu sudeći, na strani SAD i Zapada.

Položaj SSSR-a i čitavog Istočnog bloka u Evropi bitno je izmenjen Konferencijom o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS-I), koju je Sovjetski Savez inicirao u želji da dobije međunarodno priznanje posleratnih granica u Evropi. Iako je taj cilj ostvaren u „prvoj korpi“ Akta iz Helsinkija, rešenja koja su sadržana u „drugoj“ (ekonomska saradnja Istoka i Zapada) i, naročito, „trećoj“ korpi (ljudska prava), pokazala su se dugoročno „subverzivnim“ po unutrašnju koheziju Istočnog bloka, naročito u pogledu dejstva tzv. Brežnjevljeve doktrine ograničenog suvereniteta socijalističkih zemalja. Pre svega, političkim vođstvima istočnoevropskih zemalja nedostajao je legitimitet u vlastitim društvima i bila su izložena unutrašnjim pritiscima, zbog čega su i pre i posle 1955. godine (kada je stvoren Varšavski ugovor) uveliko zavisila od sovjetske podrške. Te zemlje su, takođe, u čitavom posleratnom razdoblju delile sa Sovjetskim Savezom određene spoljopolitičke interese (pre svega, strah od obnove nemačkog militarizma u slučaju srednjoevropskih zemalja ili porasta vojne moći Turske u slučaju Bugarske). Ipak, čini se da je sovjetska kontrola nad Istočnom Evropom bila najjača za vreme Staljina, te je osnivanje Varšavskog ugovora značilo stvaranje ravnopravnije interesne strukture među njima. To je izraženo i u praksi, naročito u slučaju Rumunije, ali i Nemačke DR i nekih drugih zemalja, koje su tokom poslednje dve decenije uživale određenu slobodu u spoljopolitičkom delovanju.²

Slabost unutrašnjeg položaja istočnoevropskih režima u potpunosti je izražena 1989. godine, kada je postalo očigledno da SSSR napušta „Brežnjevljevu doktrinu“. Taj proces je otpočeo zbivanjima u Poljskoj i Mađarskoj, koji su usledili nakon što su, pod pritiskom opozicije, u te dve zemlje održani prvi posleratni slobodni višepartijski izbori. Iako je Sovjetski Savez u tom trenutku, verovatno, polazio od pretpostavke da se ti procesi mogu držati pod kontrolom, usledila je ubrzana erozija istočnoevropskih režima, što se neposredno odrazilo i na političku i na vojnu koheziju Varšavskog ugovora. To se

² Šire: Gerard Holden, *The End an Alliance – Soviet Policy and the Warsaw Pact. 1989–90.* Peace Research Institute, Frankfurt am Main, 1990.

naročito moglo primetiti u odlukama Političkog konsultativnog komiteta VU, donetim u Moskvi juna 1990, kada je usvojena deklaracija u kojoj je zapisano da su prilike u Istočnoj Evropi stvorile uslove za prevazilaženje postojećeg blokovskog poretka na kontinentu. „U toj novoj situaciji države-članice nameravaju da preispitaju karakter, funkcije i aktivnosti Varšavskog ugovora i da ga transformišu u savez suverenih i ravnopravnih država, zasnovan na demokratskim načelima“, zapisano je u tom dokumentu.

Sada se, međutim, može reći da do kraja hladnog rata u Evropi nije došlo postepenim i kontrolisanim procesom konvergencije između dva oprečna društveno-politička i vojna sistema, već usled neočekivano brze dezintegracije istočnoevropskih režima. O tome nedvosmisleno svedoči činjenica da je od uspostavljanja prve koalicione vlade u Istočnoj Evropi (avgusta 1989. u Poljskoj) do ujedinjenja dve nemačke države (3. oktobra 1990) proteklo svega 14 meseci. U to vreme i ostale zemlje Varšavskog ugovora, uključujući Sovjetski Savez, opredelile su se za tržišnu privredu i politički pluralizam. Time je Sovjetski Savez okončao evoluciju od „Brežnjevljeve“ do savremene „Antibrežnjevljeve doktrine“.

Centralnu tačku čitavog tog procesa činilo je ujedinjenje Nemačke. Sovjetski Savez je u početku rešenje video u neutralnom statusu ujedinjene Nemačke, što je podrazumevalo istovremeni izlazak Nemačke DR iz Varšavskog ugovora i SR Nemačke iz NATO. Na primer, još u februaru 1990, tadašnji sovjetski ministar inostranih poslova, Eduard Ševarnadze, verovao je da će proces trajati „nekoliko godina“. Valentin Falin, rukovodilac Međunarodnog odeljenja CK KPSS, u to vreme insistirao je na nemačkoj neutralnosti, koju bi garantovale 33 zemlje potpisnice KEBS-a. Suprotno Sovjetima, istočnoevropske zemlje, koje su ujedinjenje pratile sa zabrinutošću za vlastitu bezbednost, uglavnom su rešenje videle u članstvu ujedinjene Nemačke u NATO-u. Posledica je bila neočekivana promena stava Sovjetskog Saveza prilikom janskog susreta Mihaila Gorbačova i Helmuta Kola na Kavkazu, kada je potpisana izjava u osam tačaka, u kojoj se Nemačkoj priznaje pravo da sama odlučuje o blokovskom statusu buduće države. Prema izjavama učesnika tog sastanka, sporazum je bio rezultat dogovora Gorbačova i Kola, bez prisustva njihovih saradnika.

Ujedinjenje Nemačke i ubrzana erozija vojnih, političkih i ekonomskih struktura Varšavskog ugovora i SEV-a učinili su da Istočna Evropa prestane da postoji u ideološkom, vojnom i političkom, ali ne i u ekonomskom pogledu. Time je u širokom pojasu od Baltika do Sredozemnog mora stvoren svojevrсни geopolitički „vakuum“, u kojem su se našle zemlje zahvaćene dubokim ekonomskim, socijalnim i političkim potresima, suočene s mnogobrojnim, potpuno novim bezbednosnim pretnjama.

Na suprotnoj strani bivše „gvozdene zaves“ pobjeda u hladnom ratu je bila razlog samo za kratkotrajno zadovoljstvo, budući da su zbivanja na istoku kontinenta bitno izmijenila raniju geopolitičku ravnotežu, suočavajući Zapad s potpuno novim izazovima. Vodeća zemlja Zapada, *Sjedinjene Američke Države*, u novim uslovima se po prvi put našla u situaciji da je njeno dalje vojno prisustvo u Evropi dovedeno u pitanje, i to kako iz unutrašnjopolitičkih razloga (ogromni budžetski deficit), tako i u pogledu budućeg odnosa sa evropskim saveznicima. Iako je većina zapadnoevropskih zemalja, motivisana vlastitim interesima, naklonjena daljem američkom prisustvu u Evropi, karakter transatlantskih veza u budućnosti će pretrpeti značajne promene.

To se, pre svega, odnosi na buduću ulogu NATO-a, koji se, počev od Londonske deklaracije (6. jul 1990), nalazi u procesu transformacije, čiji je cilj da se njegova, ranije prvenstveno vojna uloga, postepeno prenosi na politički teren.³ Američko viđenje uloge NATO-a u novim uslovima ilustruju stavovi stalnog predstavnika SAD u toj organizaciji, ambasadora Vilijama Tafta. Prema njemu, NATO je neophodan „radi očuvanja ravnoteže na evropskom kontinentu – ravnoteže sa Sovjetskim Savezom i ravnoteže između samih velikih evropskih država“. Drugo, NATO treba da dobije funkciju „bezbednosnog sidra“ u Zapadnoj Evropi kako bi Istočna Evropa razvijala svoje potencijale uz najmanji mogući stepen pretnje od nestabilnosti, nereda i zaplašivanja. Treće, ta organizacija je neophodna da bi Amerikancima i Evropljanima služila kao forum za zajedničko konsultovanje i preduzimanje akcija u

³ Prema mišljenju pojedinih američkih autora, oduvek je NATO imao element političke orijentacije, sadržan u članu 4 Severnoatlantskog pakta i razrađen u Harmelovom izveštaju iz 1967. godine. U praksi, međutim, hladni rat je usmerio delatnost NATO-a na vojne pripreme i koordinaciju.

vezi sa zajedničkim bezbednosnim interesom. Time je stvorena osnova za dalje, istina značajno, smanjeno američko vojno prisustvo u Evropi.⁴

U globalnoj perspektivi, međutim, takva američka uloga narednih godina biće izložena pritisku promena u trouglu Zapadna Evropa – SAD – Japan.⁵

EVROPA NA RASKRŠĆU

U uslovima okončanja hladnog rata i bipolarne podele kontinenta Evropa prolazi kroz period duboke transformacije, u kojoj dolazi i do značajne promene odnosa snaga i strategija glavnih političkih činilaca. Asimetričan karakter procesa u Evropi – integracija na zapadu i dezintegracija na istoku kontinenta – bila je razlog što je tokom 1989. i 1990. godine preovladalo uverenje da će kolaps državnog socijalizma u istočnoevropskim zemljama učiniti da evropske zemlje u izgradnji „nove evropske arhitekture“ krenu putevima čvršćeg međusobnog povezivanja, oslanjajući se na organizacione strukture Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS-II) i, naročito, Evropske zajednice. Takva očekivanja, međutim, tek delimično su se ispunila, a te organizacije su se i same suočile s ozbiljnim pritiscima, koji njihovu budućnost umnogome čine neizvesnom.

Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji je, iz mnogo razloga, delovala kao idealno rešenje za probleme evropske bezbednosti u poslehladnoratovskom razdoblju. Njeno članstvo je obuhvatilo gotovo sve evropske zemlje (Albanija se pridružila tek juna 1991), kao i SAD i Kanadu, njena ovlašćenja se prostiru od bezbednosti do ljudskih prava i ekonomskog razvoja, dok njen delokrug nije ograničen blokovskim aranžmanima. Ti činoci su KEBS učinili naročito privlačnim za istočnoevropske zemlje, koje su u novim uslovima tragale za sveevropskim forumom na kojem bi se mogla tražiti rešenja za njihove aktuelne bezbednosne interese.

⁴ Uporediti: Manfred Worner, *The Future of the Atlantic Alliance*. T. Coulombis & T. Veremis: *Yearbook, 1990 – Southeastern Europe*, ELIAMEP, Athens, 1991.

⁵ Uporediti: Dž. Hatibović *Des Verhältniss der Wirtschaftskräfte im künftigen Europa*, u D. Müller, P. Simić, E. Stojić & S. Vasović – Bohse (redaktion): *Veränderungen in Europa – Vereinigung Deutschlands – Perspektiven der 90-er Jahre*, IIPW; Belgrade, 1991.

U početku su se napori da se KEBS učini centralnom institucijom koja će garantovati mir i bezbednost na kontinentu suočili s otporom SAD, kao i mnogih njihovih evropskih saveznika, koji su strahovali da bi se time umanjio značaj postojećih bezbednosnih aranžmana, naročito u okviru NATO-a. Vremenom je, međutim, stav SAD evoluirao u pravcu prihvatanja KEBS-a kao komplementarne organizacije NATO-u koja će popuniti geopolitički vakuum u središtu kontinenta ne šireći, pri tome, ulogu NATO-a van postojeće (uprkos tome, brojne bivše članice Varšavskog ugovora sklone su sada da zaštitu svojih nacionalnih interesa vide upravo u članstvu u NATO-u). Politika SSSR-a, međutim, evoluirala je u suprotnom pravcu: dok je, u početku, SSSR nastojao da KEBS učini alternativom NATO-u i Varšavskom ugovoru, eskalacija unutrašnjih sukoba u Sovjetskom Savezu postala je povod strahovanju da bi mehanizmi KEBS-a u doglednoj budućnosti mogli biti iskorišćeni za mešanje u unutrašnje stvari te zemlje.

Rezultat tih procesa bio je pariski samit KEBS-a i tzv. Pariska povelja iz novembra 1990, kojima je taj proces ušao u novu fazu, koja se popularno označava kao KEBS-II i Helsinki-II. Po prvi put u svojoj istoriji, taj proces je dobio institucionalnu osnovu stvaranjem Sekretarijata u Pragu, Centra za sprečavanje konflikata u Beču i Ureda za slobodne izbore u Varšavi. Tadašnje 34 članice KEBS-a saglasile su se i u pogledu godišnjih sastanaka evropskih ministara inostranih poslova, koji će imati funkciju saveta KEBS-a. Eskalacija jugoslovenske krize tokom 1991. godine učinila je, međutim, da se ubrza proces institucionalizacije KEBS-a, tako da je na sastanku njegovog saveta, juna 1991. u Berlinu, postignuta saglasnost o procedurama u slučaju vanrednih stanja, koje bi se pokrenule na zahtev jedne države članice, uz saglasnost 12 drugih država. Na zahtev SSSR-a, 35 ministara spoljnih poslova saglasili su se da taj postupak ne sme dopustiti mešanje u unutrašnje stvari pojedinih država, kao i da KEBS, u tom pogledu, mora poštovati načelo konsensusa.

Druga vodeća evropska organizacija – *Evropska zajednica* – čini napore da u savremenim uslovima definiše vlastiti prilaz evropskoj bezbednosti, u kojem bi zauzela centralno mesto. Tome su pogodovali mnogobrojni činioci, počev od nastojanja

da se nemačko ujedinjenje sinhronizuje sa „produbljavanjem“ zapadnoevropske integracije do želje da se olakša učešće Zapadne Evrope u rešavanju vanevropskih konflikata (povod je bio rat u Persijskom zalivu), imajući u vidu limite NATO-a u tom pogledu (tzv. *out-of-area* ograničenja). U tom pravcu su predložene dve grupe rešenja: „Čvršće povezana zajednička spoljna i odbrambena politika“, utemeljena na „Evropskoj političkoj saradnji“ (*European Political Cooperation* – EPC), i moguća uloga EZ u pogledu zajedničke odbrane, prvenstveno kroz približavanje EZ i Zapadnoevropske unije (*Western European Union* – WEU), koje bi tu, godinama „uspavanu“ organizaciju učinilo vojnim krilom Evropske zajednice.

Zahtevi mnogobrojnih zemalja za prijem u EZ i velike nade koje se polažu u tu organizaciju, naročito na istoku kontinenta, suočili su Zajednicu s izuzetno delikatnom dilemom: produbljavanje ili proširivanje EZ? Pred EZ sada se nalaze brojni kandidati: članice EFTA, bivše socijalističke zemlje i grupa mediteranskih zemalja (Malta, Kipar i Turska). S obzirom na to da je u svom dosadašnjem razvoju EZ okupljala uglavnom zemlje koje su bile sličnog društvenog, ekonomskog i političkog uređenja, nivoa razvijenosti i ukupnog kulturnog „profila“, zahtevi novih kandidata suočavaju Zajednicu s mnogobrojnim dilemama. Najveća od njih svodi se na pitanje može li organizacija koja se u svom dosadašnjem razvoju bavila uglavnom usklađivanjem ekonomskih interesa srodnih zemalja uspešno rešavati složene probleme transformacije bivših socijalističkih zemalja u tržišna i demokratska društva i druga značajna pitanja savremene Evrope.

Ta dilema, međutim, nije ograničena samo na bivše socijalističke zemlje već i na zemlje EFTA, koje imaju specifične rezerve prema prihvatanju ne samo dostignutog već i budućeg *acquisa* (postignutog stepena integracije) Zajednice, naročito prema zajedničkoj spoljnoj ili odbrambenoj politici. Neutralne zemlje, Austrija ili Finska, na primer, morale bi se odreći svog neutralnog statusa u slučaju da EZ preraste u političku i odbrambenu uniju. Zahtevi kandidata za izuzećem od pojedinih ostvarenih ili planiranih institucionalnih i političkih rešenja (pogotovu od zajedničke odbrambene politike) nailaze na veliko negodovanje u Zajednici i najčešće se tumače kao odsustvo volje da se prihvate ciljevi te integracije. Za

dvanaest zemalja koje su svoje vitalne nacionalne interese vezale za EZ neprihvatljivo je da donošenje odluka o tim pitanjima bude pod uticajem zemalja koje nisu spremne da bezuslovno prihvate njena pravila igre.

Nije bez značaja ni pitanje koliko bi institucije Zajednice „sedamnaestorice“ (sadašnja EZ proširena zemljama EFTA), „dvadesetorice“ (Poljska, Češko-Slovačka i Mađarska) ili veće bile efikasne. Bez radikalne promene institucionalne strukture Zajednice, u smislu njenog produbljivanja (tj. pretvaranja u federalnu državnu zajednicu), nesumnjivo je da bi proces donošenja odluka i kvantitativno i kvalitativno postao gotovo blokiran ukoliko načelo konsensusa ne bi bilo zamenjeno većinskim odlučivanjem. Političku dimenziju tom problemu daje i činjenica da bi svako novo proširivanje Zajednice poremetilo sadašnji odnos snaga vodećih zemalja EZ, jer većinu među kandidatima, kako u EFTA, tako i među bivšim socijalističkim zemljama, čine srednjoevropske zemlje, koje su privredno, kulturno i politički bliske Nemačkoj.

Pobornici „proširivanja“ javno naglašavaju da je to moralna obaveza Zapadne Evrope, koja počiva ne samo na osnovnim vrednostima Zapada i obećanjima datim u decenijama hladnog rata već i na proceni da se jedino time mogu izbeći rizici po mir i bezbednost na kontinentu od sve brojnijih kriznih žarišta na Istoku. U pozadini se, međutim, može nazreti i interes da se prijemom novih članova ponovo unutar EZ uspostavi unutrašnja politička ravnoteža narušena ujedinjenjem Nemačke. Neslavna sudbina Miteranove inicijative o evropskoj konfederaciji, koju su nedavno u Pragu odbacile čak i neke istočnoevropske zemlje („ona bi uključila SSSR a isključila SAD“), ne daje mnogo nade za skoro širenje EZ na sve evropske zemlje (izuzev Austrije i Švedske).

Sledbenici druge škole, međutim, upozoravaju da niko ne bi imao koristi od „razvodnjavanja“ EZ, koja bi se neselektivnim prijemom novih članova pretvorila u „gigantsku zonu slobodne trgovine“. Veliki broj i raznorodnost zemalja koje bi se u njoj našle onemogućili bi više godina (ako ne i definitivno) svaki ozbiljniji korak u pravcu monetarne i, naročito, političke integracije. Nesposobnost većine kandidata, naročito bivših istočnoevropskih zemalja da prihvate *acquis communautaire*, tj. oko 1.400 propisa EZ, koji čine konkretni

sadržaj zapadnoevropske integracije, osnovni je argument koji se navodi u prilog toj tezi. Nasuprot tome, potrebno je „produblјavanjem“ učvrstiti EZ kao stožer evropskih integracionih procesa jer će od toga imati koristi i Istok i Zapad.

Najrealnija opcija je tzv. skraćena Evropa, tj. EZ proširena grupom evropskih zemalja koje su, iz različitih razloga, najbliže ulasku u Zajednicu. Na prvom mestu su zemlje EFTA (Austrija i Švedska su već podnele zahteve, dok su ostale, uključujući Švajcarsku, na tom putu), a odmah iza njih su Poljska, Češko-Slovačka i Mađarska, sa kojima se vode pregovori o pridruženom članstvu. Ono što budi podozrenje u vezi s tom opcijom jeste činjenica da većinu među njima čine srednjoevropske zemlje, koje su međusobno veoma bliske i koje mogu snažno pomeriti težište EZ ka središtu kontinenta i – Nemačkoj. Na svojoj rang-listi kandidata za ulazak u EZ, bonksi profesor Wolfgang Wesels je na prvo mesto stavio zemlje EFTA (Austrija, Finska, Island, Norveška, Švedska i Švajcarska), na drugo srednjoevropske zemlje (Poljska, Češko-Slovačka, Mađarska i Slovenija), na treće mediteranske zemlje (Kipar, Malta i Turska), a na poslednje „istočnoevropske zemlje“ (Albanija, Bugarska, Rumunija, „ostatak Jugoslavije“ Rusija i baltičke države), čiji su izgledi za ulazak u EZ sasvim neizvesni.⁶

I u slučaju KEBS-a i u slučaju EZ prve poslehladnoratovske krize – rat u Persijskom zalivu i, naročito, Jugoslavija – delovale su kao katalizatori koji su ubrzali procese promena, ali i otvorili prve pukotine u njihovim strategijama i organizacionim strukturama.

Najkrupnije među tim pitanjima otvoreno je ujedinjenjem Nemačke, koja se, iz brojnih razloga, pretvara u najmoćniju evropsku zemlju, od čijih će interesa i strategije umnogome zavisiti buduća evropska „arhitektura“. Naime, Nemačka je iz drugog svetskog rata izašla kao poražena i podeljena država koja je u čitavom periodu hladnog rata bila čvrsto integrisana u postojeće blokovske strukture. Za SR Nemačku, članstvo u EZ (i NATO) stvaralo je mogućnost da izađe iz diplomatske izolacije, što je bio osnovni preduslov za ostvarenje prioritet-

⁶ Uporediti: Wolfgang Wessels, *Deepening versus Widening: Debate on the Shape of EC-Europe in the Nineties – General Introduction*. College of Europe & Institut für Europäische politik, Brugge, 1991.

nog nacionalnog interesa – ponovnog ujedinjenja dve nemačke države. To je, verovatno, bio razlog što je ona, u čitavom tom razdoblju, bila pouzdani partner „osovine“ Pariz – Bon, oko koje se odvijao proces zapadnoevropske integracije unutar EZ. Okončanjem hladnog rata Nemačka je ostvarila oba ta cilja, i to je u ostalim zapadnoevropskim zemljama, kao i drugim evropskim državama, izazvalo podozrenje da bi ujedinjena Nemačka mogla „iskliznuti“ iz Zapadnog saveza i početi da vodi vlastitu politiku, koja bi značajno izmenila ukupnu geopolitičku konfiguraciju kontinenta.

Takvim sumnjama pogoduju ne samo shvatanja sve brojnih zapadnonemačkih stručnjaka i političara (vidljiva u kritikama ministra inostranih poslova Genšera da interese Nemačke suviše podređuje politici Brisela) već i sklonosti brojnih srednjoevropskih zemalja da se čvršće ekonomski i politički povezuju sa Nemačkom. Postoje, čak, i mišljenja da će Nemačka, a ne EZ, ući u naredno stoleće kao evropski član „trougla velikih“ (uz SAD i Japan). Iako to, sigurno, ne daje osnova tezama o stvaranju „četvrtog rajha“ (jer se nacionalni interesi u savremenim uslovima mnogo uspešnije postižu ekonomskim i političkim sredstvima, nego vojnim osvajanjima), nije nemoguće zamisliti obnovu geopolitičkog prostora *Mittleurope*, koju bi, uz oslonac na ekonomsku, političku i vojnu moć ujedinjene Nemačke, činila velika grupa srednjoevropskih zemalja, koja bi se prostirala od Baltika do Jadrana. Mogućnost da takav efekat proizvede brz prijem novih članova u EZ verovatno je i osnovni razlog za dileme sadržane u sintagmi „proširivanje ili produbljivanje“ Zajednice.

Svakako, ne bi trebalo zanemariti aktivnosti drugih, manjih evropskih grupacija, na primer Heksagonale, subregionalnih organizacija i sl., ali je njihova uloga, iz mnogih razloga, u uslovima zaoštrenih kriza i konflikata, uglavnom, ostala na margini. Nije isključeno, međutim, da će promene u Evropi po okončanju hladnog rata učiniti da i deo drugih država počne da vodi samostaliju politiku u nastojanju da, kroz EZ ili samostalno, proširi sferu svog uticaja i svojih interesa. To je, na primer, već sada jasno uočljivo u politici pojedinih političkih grupacija u Austriji, ali i u drugim zemljama.

BALKAN ILI JUGOISTOČNA EVROPA

Sada se promene geopolitičke karte Evrope najsnažnije osećaju na rubnim područjima kontinenta, prvenstveno zbog toga što su tu interesi glavnih činilaca evropske politike najmanje artikulisani, te otvaraju i najveći prostor za povećani uticaj, pa i konkurenciju interesa pojedinih zemalja. Time je ponovo započet proces „rebalkanizacije“, koji Jugoistok kontinenta može uskoro pretvoriti u najozbiljnije krizno žarište na kontinentu. Kriza u Jugoslaviji je, na žalost, bila neposredni povod za taj proces, čije se konsekvence protežu daleko van njenih sadašnjih granica.

To je bio razlog uglednom italijanskom stručnjaku za balkansku problematiku, Serđu Bijankiniju, da postavi pitanje definicije tog područja.⁷ Stari pojam – Balkan – na Zapadu ima sasvim jasno vrednosno određenje zaostalog područja Evrope na kojem se sukobljavaju interesi mnogobrojnih malih nacija (među kojima većina živi u dijaspori), što je pogodno tle za mešanje spoljašnjih činilaca, a time i za permanentne konflikte. Isključivanje Balkana iz evropskih integracionih procesa (a takva tendencija je sada veoma snažna u shvatanjima onih koji granice evropske integracije vide u „karolinškoj“ ili katoličkoj Evropi)⁸ nesumnjivo bi Balkan ponovo učinilo „buretom baruta“, s dalekosežnim posledicama po bezbednost čitavog kontinenta. Nasuprot tome, u tumačenju pojma „Jugoistočna Evropa“ trebalo bi da se polazi od toga da se radi o integralnom delu kontinenta čiji se specifični problemi moraju na odgovarajući način rešavati u okviru evropskih integracionih procesa.

Dezintegracija Jugoslavije, međutim, kao da ukazuje da će se događaji pre odvijati u pravcu „balkanizacije“ ne samo jugoistoka Evrope nego i kontinenta u celini. Podela zemlje na zapadne, „evropski“ (preciznije, srednjoevropski), i istočne, „jugoslovenski“ orijentisane republike i sklonost mnogih zapadnih zemalja da prihvate takvu podelu neminovno je internacionalizovala jugoslovensku krizu i privukla pažnju brojnih stranih činilaca. Napore SAD (tokom 1990) i EZ

⁷ Stefano Bianchini *L' Area Sud Orientale she Insista sull 'Adriatico: I Balcani*, Istituto Affari Internazionali, Roma, 1990.

⁸ W. Wessels, isto.

(tokom 1991. godine) da očuvaju teritorijalni integritet Jugoslavije, uz podršku demokratskim procesima, trebalo bi tumačiti upravo kao pokušaj da se spreči dezintegracija Jugoslavije.⁹ Sada, međutim, preovladava shvatanje da se potcenila rešenost Slovenije i Hrvatske da izađu iz Jugoslavije i da su time savezni organi i JNA podstaknuti da pokušaju silom da spreče njihovu secesiju, što je, prema tom viđenju, bio povod za izbijanje nasilja.¹⁰ (Kao kuriozitet valja pomenuti da austrijski diplomati u prilog svojoj kandidaturi za prijem u EZ rado navode argument „da je Austrija bolje od drugih zapadnih zemalja znala šta se u Jugoslaviji događa i da je kao član EZ mogla pomoći da se izbegnu tragične greške u politici prema njoj.”¹¹

Eventualni raspad Jugoslavije (a to je pretpostavka na kojoj se sada već uveliko grade nove strategije u mnogim političkim krugovima u Evropi) otvara mnogobrojne nove opcije u tom delu kontinenta. Tokom leta 1991. na brojnim stručnim skupovima u Evropi kalkuliralo se da bi samo Slovenija, i eventualno Hrvatska, mogla računati na podršku Zapada, uključujući i perspektivu ulaska u EZ u grupi srednjoevropskih zemalja (uz Mađarsku, Češko-Slovačku i Poljsku – posle neuspelog državnog udara u SSSR-u njima su pridodate još i Bugarska i Rumunija, a pretpostavlja se da bi do kraja stoleća status pridruženog člana mogla dobiti i Albanija). Za „suženu Jugoslaviju“ ili, kako se pežorativno često označava – „Srboslaviju“, pretpostavlja se da bi bila suviše nestabilna država zbog velikog udela nacionalnih manjina, za koje se smatra da bi bile neprijateljski raspoložene prema njoj, ekonomske slabosti i sporova sa većinom suseda da bi mogla računati da uđe u krug evropskih zemalja.

Poseban problem je otvoren referendumom o suverenitetu Makedonije, koji je izuzetno veliki eksplozivni potencijal zbog mogućeg rivaliteta Srbije, Albanije, Grčke i Bugarske, koji bi, smatra se, mogao biti uzrok oružanih sukoba i na

⁹ Uporediti: Warren Zimmerman, *American – Yugoslav Relations in the Light of Current Changes in East–West Relations*, u: P. Simić, W. Richey & M. Stojčević (eds.): *American and Yugoslav Views on the 1990s*. IIPE, Beograd, 1990.

¹⁰ James Steinberg, *The Role of European Institutions in Balkan Security: Some Lessons From Yugoslavia*, Rhodes, 1991 (fotokopirano).

¹¹ Takvo mišljenje je, na primer, saopštio austrijski ambasador pri EZ, V. Wolte, na konferenciji Evropske zajednice u devedesetim: Širenje ili produblјivanje?, održanoj u Evropskom koledžu u belgijskom gradu Brižu 4–6. jula 1991. godine.

Balkanu. Takođe, problem Kosova je potencijalno izuzetno opasno krizno žarište jer su i vlast i opozicija u Albaniji saglasne u pogledu zahteva za prisajedinjenjem te pokrajine (kao i zapadne Makedonije i delova Crne Gore) Albaniji – jedina razlika je u tome što vladajuća stranka ne predviđa neposredno vojno angažovanje, već samo internacionalizaciju te krize, dok Albanska demokratska stranka predviđa i tu mogućnost, uprkos trenutnoj slabosti Albanije.¹²

Osim navedenih i drugih etničkih i teritorijalnih sporova na Balkanu koje otvara mogućnost raspada Jugoslavije, u ovom području postoji i više drugih potencijalnih kriznih žarišta. To se naročito odnosi na spor Grčke i Turske (oko Kipra i Egeja), Bugarske i Turske (povodom položaja turske nacionalne manjine u Bugarskoj), Turske i SSSR-a (oko položaja sovjetskih centralnoazijskih republika), Bugarske i Rumunije (oko Dobrudže), Rumunije i SSSR-a (oko Moldavije i Besarabije), Rumunije i Mađarske (oko Transilvanije), pretvaranja Turske u vodeću regionalnu silu¹³ koja bi mogla preuzeti ulogu zaštitnika muslimanskog stanovništva na Balkanu (naročito ukoliko bi definitivno bio odbačen turski zahtev za ulazak u EZ, što je moguće) itd.¹⁴ Ukratko, Balkan sada ima najveće izgleda da postane centralni problem bezbednosti buduće Evrope, sa nesagledivim konsekvencama po ukupne procese na kontinentu.

„JUGOSLOVENSKO PITANJE“

Jugoslovenska kriza je prva ozbiljna evropska kriza posle hladnog rata čiji uticaj i mogući načini za rešavanje prevazila-

¹² Za razliku od albanske vladajuće partije i njenog lidera, Ramiza Alije, koji ne pokazuju sklonost da Albaniju i vojno uvuku u kosovski spor i zagovaraju njegovu internacionalizaciju, poslanik Albanske demokratske stranke, Abdi Baletta, na nedavnoj konferenciji o bezbednosti u Jugoistočnoj Evropi (Rodos, 8–11. septembar) kategorično je izjavio da bi „Albanija, iako svesna svoje slabosti, našla načina da neposredno vojnički pomogne svojim sunarodnicima na Kosovu“.

¹³ Iscrpnu analizu sve veće uloge Turske na Balkanu, Bliskom istoku i Srednjoj Aziji dao je Grahman E. Fuller u tekstu pod naslovom *Turkey in the new International Security Environment* (RAND-ELIAMEP Conference „Security in South-Eastern Europe“, Rhodes 8–11, septembar 1991 (fotokopirano).

¹⁴ Nemački profesor Werner Wiedenfeld je sačinio dug „registar“ potencijalnih etničkih sporova u Evropi posle okončanja hladnog rata i raspada državnog socijalizma. Uporediti; Werner Wiedenfeld, *Eastern Europe: Challenges – Problems – Strategies*. Reserach Group on European Affairs, Mainz, June 1991.

ze njene granice. U tom pogledu moglo bi se reći da kriza u Jugoslaviji nameće četiri grupe ozbiljnih pitanja za budućnost čitavog kontinenta.

Prvi kompleks pitanja proizilazi iz realne pretpostavke da građanski rat širokih razmera u Jugoslaviji ne bi bilo moguće izolovati i da bi on doveo do „lančane reakcije“, koja bi destabilizovala čitav jugoistok kontinenta. Nije teško pretpostaviti da bi eskalacija nasilja u Jugoslaviji izazvala reakcije susednih zemalja, među kojima mnoge imaju neraščišćene istorijske račune s njom. To se, pre svega, odnosi na Albaniju, koja bi se u slučaju sukoba na Kosovu našla u iskušenju da se vojno angažuje. S obzirom na uticaj albanskih lobija u SAD i Zapadnoj Evropi, to bi veoma brzo dovelo do internacionalizacije tog sukoba. Pred sličnim iskušenjem bi se našli i ostali jugoslovenski susedi, bilo zbog zainteresovanosti za sudbinu svojih manjina u našoj zemlji, bilo zbog toga što bi takav sukob bio prilika za ostvarivanje manje ili više pritajenih teritorijalnih pretenzija. Etnički sukobi u Jugoslaviji bi, međutim, uticali i na ostale etničke konflikte na jugoistoku Evrope (turska manjina u Bugarskoj, mađarska manjina u Transilvaniji, pitanja Moldavije, Severne Bukovine i Besarabije itd.). U takvim uslovima gotovo da ne bi bilo moguće izbeći intervenciju velikih sila, što bi učinilo da se požar u Jugoslaviji proširi na čitav region, pa i šire.

Druga grupa problema je neposredno uslovljena stavovima koje će Zapad i međunarodna zajednica zauzimati u pogledu zahteva jugoslovenskih naroda i nacionalnih manjina za samoopredeljenje i otcepljenje. Eventualno priznavanje takvih prava i dezintegracija Jugoslavije mogli bi tako postati presedan za mnogobrojne slične probleme širom Evrope. To se, pre svega, odnosi na Sovjetski Savez, jer ukoliko bi se Sloveniji ili Hrvatskoj priznala ta prava, nameće se pitanje zašto to ne bi bio slučaj ne samo sa sovjetskim baltičkim republikama već i sa svim drugim.¹⁵ Priznavanje prava na samoopredeljenje nacionalnim manjinama (a takve inicijative su snažno izražene na ženevskom sastanku KEBS-a posveće-

¹⁵ O tome svedoči i sledeća izjava Mihaila Gorbačova: „Mi tražimo puteve da rešimo problem miroljubivo, poštujući narode Jugoslavije, ali i polazeći od pretpostavke da mi dajemo prednost jedinstvu Jugoslavije i privrženi smo nepovredivosti granica.“ On je dodao da ukoliko narodi ne bi poštovali to načelo „razvoj u Evropi izmakao bi kontroli“. Prema: „Los Angeles Times“, avgust 1991. str. A3.

nom tom problemu) moglo bi biti presedan i za slične zahteve severnih Iraca, Baskijaca ili Korzikanaca. Upravo je to bio razlog da se na Zapadu jave mišljenja da, uprkos tome što je pravo naroda na samoopredeljenje imalo izuzetan značaj u savremenim promenama u Evropi (naročito u Nemačkoj), moraju biti postavljeni limiti preko kojih se ne bi smelo ići, na primer u pogledu nepromenljivosti granica (uprkos tome što je jasno da su unutrašnje granice u Jugoslaviji i većini istočnoevropskih zemalja veštačke) i primene sile.

Treći kompleks pitanja sadržan je u pitanju da li je raspad jedne evropske multinacionalne federacije obeshrabrujuća pojava u trenutku kada se EZ nalazi u kritičnoj fazi „produbljiivanja“ integracije i stvaranja političke unije. Iako su razlike ogromne, teško je izbeći paralele između sadašnjih centrifugalnih sila u Jugoslaviji i razlika koje postoje između „dvanaestorice“ u pogledu budućnosti evropskog federalizma. Sasvim pojednostavljeno: i u Jugoslaviji i u EZ sučeljavaju se dva oprečna shvatanja federalizma – jedan koji daje prednost centru u odnosu na federalne jedinice i, umnogome, pokušava da u Evropi uspostavi nešto nalik američkom modelu, i drugi koji, sledeći srednjoevropske tradicije, prednost daje federalnim jedinicama, ograničavajući ovlašćenja centra na „ono što se federalne jedinice dogovore“. To je, svakako, i pitanje odnosa snaga u sadašnjoj EZ, posebno kada se radi o Nemačkoj, koja sve više postaje svesna svoje novostečene moći i sve je manje spremna da svoje interese bespogovorno podređuje interesima Zajednice. Kontraverzno ponašanje nemačkog ministra inostranih poslova, Hansa Diritiha Genšera, tokom događaja u Jugoslaviji trebalo bi protumačiti kao snažan pritisak opozicije i javnosti da Nemačka otpočne mnogo aktivniju, pa i nezavisniju ulogu u oblikovanju nove geopolitičke konfiguracije Evrope.

Upravo tu se dolazi i do *četvrt* grupe pitanja, odnosno sve vidljivijih razlika između nacionalnih interesa i politika donedavno monolitnih zemalja EZ. Iako „dvanaestorica“ čine napore da te razlike ponište, nije moguće oteti se utisku da su pukotine u strukturi vodeće zapadnoevropske integracije sada dublje nego bilo kada u poslednjih nekoliko decenija. Burna debata koja se sada širom Evrope vodi o „proširivanju“ ili „produbljiivanju“ EZ gotovo da ne može prikriti da se radi o

značajnim razmimoilaženjima u pogledu nacionalnih viđenja budućnosti te grupacije koje mogu izmaći kontroli usled eskalacije krize u Jugoslaviji i, eventualno, u Sovjetskom Savezu.

Prve zapadne analize uticaja jugoslovenske krize na perspektive međunarodnih odnosa u Evropi ukazuju na sledeće značajne elemente:

1. *sukobi nisu prešli jugoslovenske granice*. Iako su susedne zemlje na različite načine reagovala na sukobe u Jugoslaviji (diplomatske i druge političke akcije), uključujući i slanje oružja pojedinim jugoslovenskim republikama, u dosadašnjem toku jugoslovenske krize nijedna od njih se nije neposredno angažovala na njenoj teritoriji. Činjenica da je sukob bio dominantno *unutrašnji* postavila je limite mnogim relevantnim političkim institucijama. Za NATO, jugoslovenski sukob je tzv. *out-of-area* sukob, i stoga van područja obuhvaćenog članovima 5 i 6 Vašingtonskog ugovora. Zapadnoevropska unija je suočena sa sličnim ograničenjem: iako Briselski ugovor ne sadrži geografska ograničenja, očigledno je da jugoslovenska kriza nije direktna pretnja članovima te organizacije. Za KEBS i UN granice postavlja unutrašnji karakter sukoba, koji pretpostavlja saglasnost Jugoslavije za svaku eventualnu akciju;

2. *jugoslovenska kriza je suprotstavila načelo o pravu nacija na samoopredeljenje načelu o nepovredivosti nacionalnih granica*. Jugoslovenski spor je nametnuo delikatnu dilemu mnogobrojnim evropskim zemljama između podrške načelu o pravu nacija na samoopredeljenje i nastojanja da se očuva teritorijalni *status quo* u Evropi, tj. načelu Akta iz Helsinkija. Razne evropske zemlje imaju različit prilaz tim oprečnim načelima. Za Nemačku je problem naročito značajan, pošto je ona upravo ostvarila jedinstvo na osnovu prava naroda na samoopredeljenje. Međutim, one evropske zemlje koje i same imaju probleme sa secesionističkim pokretima (Španija, Francuska, Češko-Slovačka, SSSR i, donekle, Velika Britanija) strahuju da bi podrška tom načelu mogla imati unutrašnjopolitičke posledice;

3. *većina opšteevropskih institucija su nove ili u procesu transformacije*. Na različite načine, jugoslovenski spor je za Evropu bio „preuranjen“. Karakterističan slučaj je bio KEBS, jer je samo dve nedelje posle donošenja odluke o mehanizmu

za vanredne situacije jugoslovenska kriza nametnula potrebu za njegovom primenom. Sličan je slučaj bio i sa Evropskom zajednicom i Zapadnoevropskom unijom, koje čine tek prve korake u pravcu transformacije ka aktivnijoj političkoj i vojnoj ulozi na kontinentu. Posle usvajanja Londonske deklaracije, NATO započeo je preobražaj od dominantno vojne organizacije, preokupirane sukobom Istok – Zapad, ka transatlantskoj, pretežno političkoj organizaciji, a Ujedinjene nacije su doneдавно upadljivo stajale po strani od jugoslovenske krize;

4. *konflikt je otkrio oprečne geopolitičke interese evropskih zemalja.* Razlike u stavu prema jugoslovenskoj krizi najočiglednije su među jugoslovenskim susedima. Međutim, i vodeće evropske zemlje su u tom pogledu ispoljile divergentne interese i poglede, u čemu je, do sada, najjasnije stavove zauzela Nemačka, za koju je to prva veća evropska kriza posle ujedinjenja;

5. *vodeći akteri hladnog rata su ostali u pozadini.* Za razliku od perioda hladnog rata, kada su supersile definisale stav svojih vojno-političkih organizacija prema gotovo svim značajnijim problemima, u uslovima jugoslovenske krize upadljiva je njihova uzdržanost da se aktivnije postave. U tome mnogi vide i uzrok rasplamsavanja jugoslovenske krize, koju nije sprečila ni pretnja od moguće eskalacije u sukob Istoka i Zapada. Time je stvoren širi manevarski prostor za ostale evropske činioce, pre svega za EZ, koja je, u tom slučaju, ostvarila svoj spoljnopolitički „debi“ na evropskoj sceni.

U celini, moglo bi se reći da je jugoslovenska kriza postala „probni poligon“ za ukupne međunarodne odnose na evropskom kontinentu u razdoblju posle hladnog rata. Povlačenjem supersila u pozadinu, gašenjem i promenom uloga blokova stvorena je mogućnost za delovanje novih evropskih institucija, pre svega KEBS-a i EZ, koji su u dosadašnjem toku događaja u Jugoslaviji uložili velike napore kako bi krizu stavili pod kontrolu, i time sprečili njeno širenje na čitavo područje Istočne Evrope i „korodiranje“ novog evropskog poretka već na samom početku. Neuspeli naponi tokom leta 1991. da se spreči eskalacija krize u Jugoslaviji postavili su, međutim, mnoge ozbiljne dileme o sposobnosti Evrope da bez učešća supersila utiče na burne promene na kontinentu posle okončanja hladnog rata.

SUMMARY

INTERNATIONAL ASPECTS OF THE YUGOSLAV CRISIS

In two years from the „pulling down“ of the Berlin wall and the fall of the state-socialistic regimes in the East European countries ensued a dramatic change of the overall geopolitical configuration which existed in the entire period after the World War II. The decline of the role of superpowers and blocs in this continent reduced the possibility of eruption of a nuclear conflict between the East and the West but at the same time „deepened“ for many years suppressed ethnical, territorial and other disputes within the European states and between them, in Eastern and South-Eastern Europe in particular. A typical example of this phenomenon is the Yugoslav crisis – the first grave European crisis in the period following the cessation of the cold war, whose ramifications and possible ways of solution surpass the borders of Yugoslavia. Generally taken one can say that the Yugoslav crisis has become a „proving ground“ for the international relations on the European continent in the post cold war period. The withdrawal of the superpowers, the extinction of blocs or the alteration of their roles created the space for actions of new European institutions, the CSCE and the EC in the first place, which have invested great efforts with the aim of putting the Yugoslav crisis under control and thus prevent its spreading to the entire region of the former Eastern Europe and the „corrosion“ of the new European order at its very beginning. The unsuccessful attempts at prevention of escalation of the crisis in the summer of 1991, however, have created numerous grave dilemmas regarding the ability of Europe unaided by superpowers to control the turbulent changes on the continent following the end of the cold war.

RESUME

LES ASPECTS INTERNATIONAUX DE LA CRISE YOUGOSLAVE

Durant deux ans, le temps écoulé de la „destruction“ du mur de Berlin et de la chute des régimes étatico-socialistes, dans de nombreux pays de l'Europe de l'Est les changements dramatiques de la configuration géopolitique se sont produits, ce que présentait la caractéristique fondamentale de la période entière après la seconde guerre mondiale. Diminution du rôle des superpuissances et des blocs sur le continent avait diminué la possibilité de l'éclatement du conflit nucléaire sur la répartition Est – Ouest, mais en même temps, il s'est produit „élargissement“ des conflits ethniques, territoriaux et autres entre les Etats européens, surtout à l'Est et à Sud-Est de l'Europe. L'exemple typique pour cela est la crise yougoslave, la première crise sérieuse européenne dans la période après la guerre froide, dont l'influence et les voies possibles de résolution surpassent ses frontières. En général, on peut dire que la crise yougoslave devient le „polygone d'essai“ pour les rapports généraux sur le continent européen dans la période après la guerre froide. Le repli des superpuissances vers les arrières, disparition et changement des rôles des blocs

ont créé l'espace pour l'action des nouvelles institutions européennes, premièrement, CSE et CE, qui font de grands efforts pour établir le contrôle de la crise yougoslave et empêcher son élargissement sur la région de l'ex Europe de l'Est et „corosion“ du nouvel ordre européen dès son début. Les essais non-réussis durant l'été 1991 de déescalation de la crise en Yougoslavie provoquent, cependant, de nombreuses questions concernant la capacité de l'Europe de résoudre des problèmes sans participation des superpuissances, surtout les problèmes nés après la fin de la guerre froide.

РЕЗЮМЕ

МЕЖДУНАРОДНЫЕ АСПЕКТЫ ЮГОСЛАВСКОГО КРИЗИСА

За последних два года, в течение которых имели место „разрушение“ Берлинской стены и крах государственно-социалистических режимов, в многих странах Восточной Европы произошли драматические изменения совокупной геополитической конфигурации, существовавшей во всем периоде после второй мировой войны. Уменьшение роли великих держав и блоков на континенте уменьшило также и возможность вспыхивания ядерного конфликта в отношениях Восток – Запад, но одновременно „углубило“ много лет подряд отсесняемые этнические, территориальные и другие споры внутри и между европейскими государствами, в частности на Востоке и Юго-востоке Европы. Типичным примером для этого – югославский кризис, первый серьезный европейских кризис в периоде после окончания холодной войны, влияние которого и возможные пути его решения превосходят ее пределы. В целом, можно сказать, что югославский кризис стал „испытательным полигоном“ для совокупных международных отношений на европейском материке в периоде после окончания холодной войны. Уход великих держав в тыл, отмена и изменение роли блоков создали пространство для деятельности новых европейских институтов, в частности СБСЕ и Европейского содружества, приложивших большие усилия для того, чтобы поставить югославский кризис под контроль, и таким образом не допустить его распространения на всю территорию бывшей Восточной Европы и „корродирования“ нового европейского порядка уже в его начеле. Неудачные попытки в течение лета 1991 года ограничить расширение кризиса в Югославии создают, между тем, многочисленные серьезные дилеммы в отношении возможностей Европы влиять на бурные изменения на материке после окончания холодной войны – без устатия великих держав.